

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครนี้ ผู้วิจัยได้นำ ทฤษฎี แนวความคิด ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร
2. ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน
3. แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม
4. แนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร

นักการสื่อสารหลายท่านได้กล่าวถึง "การเปิดรับสื่อมวลชน" ไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

ชาร์ล เค อัทกิน (Atkin, 1973 : 208) กล่าวว่า บุคคลที่เปิดรับข่าวสาร มากยิ่งมีชุดากกว้างไกล มีความรู้ ความเข้าใจในสภาพแวดล้อม และเป็นคนที่ทันสมัยทันเหตุการณ์กว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย

เลอร์เนอร์ (Lerner, 1958 : 56) ให้คำจำกัดความการเปิดรับสื่อมวลชนว่า หมายถึง อัตราส่วนของประชาชนที่มีวิทยุ จำนวนจากหน้าหนังสือพิมพ์ และจำนวนผู้ที่นั่งดูภาพยนตร์ต่อประชาชน 1000 คน

เลอร์เนอร์ เป็นคนแรกที่ศึกษาอิทธิพลที่เกิดจากการเปิดรับสื่อมวลชน ในประเทศ ตะวันออกกลาง ในปีค.ศ.1958 และพบว่า เมื่อมีการขยายตัวของชุมชน จนกลายเป็นเมือง จะช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านความรู้หนังสือ และระดับการเรียนรู้หนังสือที่สูงขึ้น จะทำให้การเปิดรับ สื่อมวลชนแพร่หลายมากขึ้น ในทางอ้อมเดียวกัน เมื่อชุมชนมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จาก การพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น สังคมจะขยายขอบข่ายของสื่อมวลชน และการขยายตัวของสื่อมวลชนนี้เอง จะช่วยยกระดับการเรียนรู้หนังสือมากขึ้นด้วย

โรเจอร์ส และ เซเวนนิ่ง (Rogers and Sevenning, 1969 : 3) ให้ คำนิยามว่า สื่อมวลชนนั้นคลุมถึงสื่อ 5 ประเภท คือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และ ภาพยนตร์ ด้วยเหตุนี้ ดังนั้นในการวัดการเปิดรับสื่อมวลชนในความหมายของเขา จึงประกอบด้วย จำนวนรายการวิทยุที่รับฟังต่อสัปดาห์ การอ่านหนังสือพิมพ์ต่อสัปดาห์ ภาพยนตร์ที่ดูต่อปี และอื่น ๆ

โรเจอร์ส (อ้างใน เสถียร เขยประทัย, 2530 : 104-105) เป็นคนแรกที่เสนอแนะว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นตัวแปรสอดแทรกได้ โรเจอร์สได้ใช้วิธีการทางสถิติแบบ Partial Correlation เมื่อทดสอบผลสอดแทรกของการเปิดรับสื่อมวลชน ระหว่างตัวแปรที่มีมาก่อน และตัวแปรที่เป็นผลขึ้นแรก โรเจอร์สหาค่าสหสัมพันธ์ด้วย Zero-Order Correlation ระหว่างตัวแปรที่มีมาก่อน กับตัวแปรที่เป็นผลสืบเนื่อง หลังจากนั้นหาค่าสหสัมพันธ์ ด้วยวิธี First-Order Correlation สำหรับตัวแปรเหล่านี้ ในขณะที่ควบคุมอิทธิพลที่เกิดจากการเปิดรับสื่อมวลชน ความแตกต่างยิ่งมากขึ้นเท่าไร ระหว่างค่าของ Zero-Order และ First-Order Partial Scores ก็ยิ่งแสดงถึงผลสอดแทรกของตัวแปรที่ถูกควบคุมมากขึ้นเท่านั้น

ทั้งนี้ โรเจอร์ส พยายามวิเคราะห์ระหว่างความสามารถในการรู้หนังสือ ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีมาก่อนเพียงตัวแปรเดียว กับตัวแปรที่เป็นผลสืบเนื่องคือ ความสามารถในการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ความรวดเร็วในการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ความรู้ในทางการเมือง และ

ความทะเยอทะยานในทางการศึกษา โรเจอร์สเลือกความสามารถในการรู้หนังสือ เป็นตัวแปรที่มีมาก่อนด้วยเหตุผลในทางทฤษฎี และเนื่องจากตัวแปรที่มีมาก่อนมีค่าสหสัมพันธ์สูงสุด (เมื่อเปรียบเทียบ กับตัวแปรที่มีมาก่อนอื่น ๆ กับการเปิดรับสื่อมวลชน) จากผลการวิเคราะห์นี้ ทำให้โรเจอร์ส เชื่อว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นตัวแปรสอดแทรก

มีทฤษฎีทางการสื่อสารอีกทฤษฎีหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับข่าวสาร คือ กระบวนการในการเลือกรับข่าว (Selective Process) ซึ่งในฐานะของผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารจำเป็นต้องเข้าใจถึงกระบวนการ การเลือกสารของมนุษย์ ในการเลือกรับข่าวตามความรู้สึก และความต้องการในการสื่อสาร ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ (Klapper, 1960 : 5)

1. การเลือกรับ หรือ การเลือกใจ (Selective Exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อ และข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความสนใจ และความต้องการเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหา หรือสนองความต้องการของตน

2. การเลือกใจให้ความสนใจ (Selective Attention) นอกจากบุคคลจะเลือกรับข่าวสารแล้ว บุคคลยังเลือกใจให้ความสนใจต่อข่าวสารที่ได้รับ ซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลนั้น ๆ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดต่อทัศนคติหรือความคิดดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะ การได้รับข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้สึกของเขา จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ

3. การเลือกรับรู้ และตีความหมาย (Selective Perception and Selective interpretation) หลังจากเลือกเปิดรับสื่อ เลือกสารตามความเหมาะสม และความต้องการของตนเองแล้ว ในขั้นต่อไป คือการเลือกรับรู้และเลือกตีความสารไปในทิศทางที่สอดคล้องกับประสบการณ์ ทัศนคติ และความเชื่อของตัวเอง ข้อความหรือข่าวสารใดที่ไม่สอดคล้องกับความคิด ทัศนคติ ความเชื่อที่ตนเองมีอยู่ก็จะถูกตัดทิ้งไป

4. การเลือกจดจำ (Selective Retention) หลังจากทีบุคคลเลือกใจให้ความสนใจ เลือกรับรู้ และตีความข่าวสาร ไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อของตนแล้ว

บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำเอาไว้เป็นประสบการณ์ ในขณะที่เดียวกัน ก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกันกับความสนใจของตนเอง

ชาร์ลส์ แอตคิน (Charles Atkin, 1973 อ้างใน พิระ จิรโสภณ, 2532 : 639) กล่าวว่า การจะเลือกรับข่าวสารใดจากสื่อมวลชนนั้น ขึ้นอยู่กับการคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลรางวัลตอบแทน (Reward value) กับการลงทุนลงแรง (Expenditures) และพันธะผูกพัน (liabilities) ที่จะตามมา ถ้าผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับสูงกว่าการลงทุนหรือการทำความเข้าใจแล้ว บุคคลย่อมแสวงหาข่าวสารนั้น แต่ถ้าผลตอบแทนได้น้อยกว่า บุคคลก็อาจเพิกเฉยต่อข่าวสารนั้น เป็นต้น

ชาร์ลส์ แอตคิน ชี้ให้เห็นว่า การแสวงหาข่าวสาร หรือความต้องการจากสื่อมวลชนของบุคคลนั้น คือ ต้องการได้รับข่าวสาร (Information) และความบันเทิง (Entertainment)

ทั้งนี้ พฤติกรรมที่เกิดจากการเปิดรับข่าวสารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ พฤติกรรมปฏิบัติการ (Consumatory behavior) และพฤติกรรมอุปกรณ์ (Instrumental behavior) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522 : 5-6 อ้างใน อารยา ศุภพธมมงคล 2533 : 33)

พฤติกรรมการปฏิบัติการ เป็นปฏิกิริยาในการรับสารที่เกิดขึ้นพร้อมกับกระบวนการสื่อสารในทันทีที่มีสิ่งเร้า (Stimulus) หรือ มีข่าวสาร (Message) มากระตุ้นผู้รับปฏิกริยานั้น อาจสังเกตได้หรือสังเกตไม่ได้ แต่จะสิ้นสุดลงในทันทีที่สิ่งเร้านั้นหมดแรงกระตุ้น หรือเมื่อยุติการให้ข่าวสาร เช่น เมื่อผู้รับสารอ่านหนังสือ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ แล้วเกิดอารมณ์คล้อยตาม คิดสร้างภาพพจน์ต่าง ๆ ตามไป แต่เมื่อเลิกอ่าน เลิกฟัง หรือเลิกดูแล้ว อารมณ์หรือปฏิกิริยาต่าง ๆ ก็หยุดลงเพียงนั้น ปฏิกริยานี้จัดเป็นพฤติกรรมการปฏิบัติการ

ส่วนพฤติกรรมอุปกรณ์ (Instrumental behavior) เป็นปฏิกริยาในการรับสารที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับพฤติกรรมปฏิบัติการ แต่ต่างกันตรงที่ในกรณีของพฤติกรรมอุปกรณ์นั้น ปฏิกริยาที่เกิดขึ้นอาจก่อให้เกิดแรงกระตุ้น และพฤติกรรมอย่างอื่น เช่น เมื่อผู้รับสารฟัง หรือดู หรืออ่านข้อความไปแล้ว อาจนำไปวิพากษ์วิจารณ์ต่อ เล่าให้ผู้อื่นฟัง แนะนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม หรือนำมาใช้เป็นหลักความคิดประจำตน เป็นต้น ปฏิกริยาเช่นนี้ถือว่าเป็นพฤติกรรมอุปกรณ์

ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพ และดำรงอยู่ได้นั้น จำเป็นที่จะต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมในหมู่ประชาชน โดยการให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้เกิดความรู้อย่างถูกต้อง ความเข้าใจ และความตระหนัก ในปัญหาสิ่งแวดล้อมรวมทั้งหนทางที่จะช่วยรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไว้ แม้ว่าพฤติกรรมนี้จะไม่เห็นทันทีทันใดก็ตาม แต่อาจมีผลเกิดขึ้นในระยะยาว ซึ่งก็จะก่อให้เกิดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และเกิดผลดีต่อสภาพแวดล้อมในอนาคต

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน

ในกระบวนการสื่อสาร จะประกอบไปด้วย องค์ประกอบของการสื่อสารที่สำคัญได้แก่

1. ผู้รับสาร (Source)
2. สาร (Message)
3. สื่อ (Media)
4. ผู้รับสาร (Receiver)

องค์ประกอบทั้ง 4 นี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเป็นตัวกำหนดความสำเร็จของการสื่อสาร ที่ทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติ และพฤติกรรมไปในแนวที่ผู้ส่งสารปรารถนา (Rogers, 1969 : 32)

สื่อ (Media) เป็นวิถีทางที่จะนำข่าวสารไปสู่ผู้รับ (สนั่น ปัทมะทิน, 2520 : 3) หรืออาจกล่าวได้ว่า สื่อ คือ พาหนะที่นำพาข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สื่อมวลชน (Mass Media) และสื่อบุคคล (Personal Media) นั้น

เอง (เสถียร เขยประทัย, 2528 : 32) ซึ่งในที่นี้จะขอก้าวในรายละเอียดเฉพาะในส่วน
ของสื่อมวลชนเท่านั้น

สื่อมวลชน

หมายถึง สื่อที่สามารถที่จะเข้าถึงกลุ่มผู้รับที่มีจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว เป็น
การเพิ่มความรู้อันแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งเปลี่ยนทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนาได้ (Rogers and
Shoemaker, 1971 : 15) ซึ่งสื่อมวลชนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่
สัมผัสได้ด้วยการมองเห็นและการฟัง (Audio - visual transmitter)

อิทธิพลของสื่อมวลชน

โจเซฟ ที แคลปเปอร์ (Joseph T. Klapper อ้างใน ปรมะ สตะเวทิน,
2533 : 142) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อ
ทัศนคติ และพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของประชาชนผู้รับสาร ไว้ดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อประชาชนนั้น ไม่ใช่อิทธิพลโดยตรง แต่เป็นอิทธิพล
โดยอ้อม เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ที่กั้นอิทธิพลของสื่อมวลชน ได้แก่

1.1 ความมีใจโน้มเอียงของผู้รับสาร (Predispositions) ประชาชนจะ
มีความคิดเห็น ค่านิยม และมีความโน้มเอียงที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ก่อน ซึ่งได้
รับอิทธิพลจากการคบหาสมาคมกับคนอื่น และสถาบันสังคมที่ตนเป็นสมาชิก เมื่อบุคคลผู้นั้นสัมผัสกับ
สื่อมวลชน ก็จะทำให้ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมเหล่านั้นติดตัวมาด้วย

1.2 การเลือกของผู้รับสาร (Selective Processes) ประชาชนจะเลือก
รับสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็นและความสนใจของตน และจะหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับสารที่ไม่สอดคล้อง
หรือไม่ขัดแย้งกับความคิดเห็น และความสนใจของตน ประชาชนจะพยายามตีความสารตาม
ความเชื่อ และค่านิยมที่ตนมีอยู่เดิม และจะเลือกจดจำเฉพาะสิ่งที่สนับสนุนความคิดและความเชื่อ

ของคน

1.3 อิทธิพลของบุคคล (Personal Influence) ข่าวสารจากสื่อมวลชน อาจไม่ได้ไปถึง ประชาชนทั่วไปในทันที แต่จะผ่านสื่อบุคคล หรือผู้นำความคิดเห็นก่อนจะไปถึง ประชาชน ผู้นำความคิดเห็นมักสอดแทรกความรู้สึก นึกคิดของตนเข้าไปด้วย

1.4 ลักษณะของธุรกิจด้านสื่อมวลชน (Economic Aspects) การดำเนิน ธุรกิจด้านสื่อมวลชน ในสังคมเสรีนิยม ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้น สื่อมวลชนสามารถแข่งขัน กันได้โดยเสรี ต่างฝ่ายต่างเสนอความคิดเห็น และค่านิยมที่แตกต่างกันออกไป และประชาชนก็ มีเสรีภาพในการที่จะเลือกเชื่อถือ ความคิดเห็นใดความคิดเห็นหนึ่งได้ และตัดสินใจว่าจะเชื่อ สื่อมวลชนใด

2. อิทธิพลที่สื่อมวลชนมีต่อประชาชน เป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น คือสื่อมวลชนจะ สนับสนุนทัศนคติ ทัศนคติ ความมีใจโน้มเอียง ตลอดจนแนวโน้มด้านพฤติกรรมของประชาชนให้ มีความเข้มแข็งขึ้น และพร้อมที่จะแสดงให้ปรากฏออกมา เมื่อมีแรงจูงใจเพียงพอ หรือเมื่อมี โอกาสเหมาะสม

3. สื่อมวลชนอาจทำหน้าที่เป็นผู้เปลี่ยนแปลงประชาชนได้เช่นกัน จะเกิดขึ้นต่อ เมื่อบุคคลมีความโน้มเอียง ที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว หากสื่อมวลชนสามารถเสนอสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของเขา เขาก็จะเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมได้ สื่อมวลชนจึงทำหน้าที่ เป็นเพียงผู้เสนอหนทางในการเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมเท่านั้น

4. สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติ และค่านิยมใหม่ให้เกิดแก่ประชาชนได้ในการ กรณีที่บุคคลนั้น ๆ ไม่เคยมีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน ทัศนคติและค่านิยมใหม่ นี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นรับสารที่เสนอ เรื่องราวในแนวเดียวกันบ่อย ๆ เป็นอิทธิพลใน ลักษณะสะสมมีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดผลได้ทันทีทันใด หรือในระยะเวลายาวขึ้น

บอลล์-โรคิช และ เคอเฟลอร์ (Ball-Rokeach, S.J. and De Fleur, M.L. 1976 : 3-21) กล่าวว่าการศึกษาที่สื่อมวลชนจะมีผลต่อผู้รับสารหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของตัวแปร 3 หน่วย คือ ระบบสื่อมวลชน ผู้รับสาร และระบบสังคม การที่ข่าวสารจากสื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึก ความเชื่อ และการกระทำของผู้รับสารเมื่อใดนั้น ขึ้นอยู่กับระดับความพึ่งพา (Dependency) ของผู้รับสารที่มีต่อสารจากสื่อมวลชน

นอกจากนั้น เคอเฟลอร์ ยังได้แสดงกรอบแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นตัวแปรแทรก (Intervening Variables) ระหว่างสื่อ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้น (Stimulus) กับพฤติกรรมการตอบสนอง (Response) โดยแยกเป็นทฤษฎีต่าง ๆ คือ

1. ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล (The Individual Differences Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การที่มนุษย์เรียนรู้ต่าง ๆ กัน มีสภาวะแวดล้อมที่เติบโตขึ้นมาต่างกัน เป็นผลให้เกิดรูปแบบทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ประกอบกันเป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคลที่ต่างกัน โครงสร้างทางบุคลิกภาพเหล่านี้ จะมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรม แบบของการรับรู้ หรือ การเรียนรู้ ของมนุษย์ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการรับข่าวสารที่ต่างกัน

2. ทฤษฎีการจัดลำดับชั้นในสังคม (The Social Categories Theory) ทฤษฎีนี้ได้แยกแยะบุคคลในสังคมออกเป็นกลุ่ม โดยยึดถือ เพศ อายุ รายได้ สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม มารวมเข้าไว้ในกลุ่มเดียวกัน และถือว่ามีโครงสร้างทางสังคมใกล้เคียงกัน ตัวแปรเหล่านี้มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน และเป็นตัวแปรแทรกระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร และปฏิกิริยาตอบสนองที่คล้าย ๆ กัน

3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (The Social Relationship Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มว่ามีอิทธิพลต่อการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำความคิดเห็นในสังคม จะเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายข่าวสาร ความคิดและการตัดสินใจยอมรับของบุคคลในสังคมนั้น

4. ทฤษฎีบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม (The Cultural Norms Theory) ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญของบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม และเหตุการณ์แวดล้อมในสังคมว่ามีผลต่อพฤติกรรม เพราะโดยปกติแล้ว บุคคลย่อมประพฤติตามแนวบรรทัดฐานของสังคม สิ่งที่มีเนื้อหาสาระเป็นไปตามบรรทัดฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง จะมีผลให้บุคคลคล้อยตาม

3. แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ความตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วม

แนวคิด ทฤษฎีของความรู้ (Knowledge)

เบนจามิน เอสบลูม (1971 : 271) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า ความรู้ เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการระลึกถึง เฉพาะเรื่องหรือเรื่องทั่ว ๆ ไป ระลึกถึงวิธีการกระบวนการ หรือ สถานการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นความจำ

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (1973 : 325) ได้ให้ความหมายของความรู้ไว้ว่า ความรู้เป็นข้อเท็จจริง (Facts) ความจริง (Truth) กฎเกณฑ์และข้อมูลต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับ และรวบรวมสะสมไว้จากมวลประสบการณ์ต่าง ๆ

ชวาล แพรว์รดกุล (2526 : 201) กล่าวว่า ความรู้ คือการแสดงออกของสมรรถภาพสมองด้านความจำ โดยใช้วิธีให้ระลึกออกมาเป็นหลัก

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523 : 130) กล่าวว่า "ความรู้" เป็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่ผู้เรียนสามารถจดจำได้หรือระลึกได้ โดยการมองเห็น ได้ยิน ความรู้ในที่นี้คือ ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ คำจำกัดความ เป็นต้น

ประกาเพ็ญ สุวรรณ (2526 : 16) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้เป็น พฤติกรรมขั้นต้น ซึ่งผู้เรียนเพียงแต่จำได้ อาจจะได้จากการฝึกได้ หรือโดยการมองเห็นได้ ยิน จำ ได้ ความรู้ขั้นนี้ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง และวิธีการแก้ปัญหา เหล่านี้เป็นต้น

เบียร์ศรี วิวัชริ (2527 : 19-20) กล่าวว่า การเรียนรู้ในผู้ใหญ่เกิดขึ้นเกิด จากประสบการณ์ 3 ประการ คือ

1. การเรียนรู้ ที่เกิดจากสภาพการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Setting) คือ เรียนรู้จากสภาพธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัว
2. การเรียนรู้จากสภาพการณ์ทางสังคม (Society Setting) มีอยู่ทั่วไป ในชีวิตประจำวัน เช่น การเรียนรู้จากการอ่านหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เป็นต้น
3. การเรียนรู้จากสภาพการณ์ของการจัดการเรียนการสอน (Formal Institutional Setting) คือมีผู้แทนจากสถาบัน จัดลำดับการเรียนรู้อย่างมีจุดมุ่งหมาย และต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า ความรู้หมายถึง ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ และรายละเอียดต่าง ๆ ที่มนุษย์ ได้มีการเก็บรวบรวมสะสมไว้ ซึ่งได้จากการสังเกต ประสบการณ์ หรือรายงาน เอกสาร

ความสำคัญของการมีความรู้ต่อการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

การส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่ได้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ในระยะยาวต่อไปนั้น การให้ความรู้แก่บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในเนื้อหาที่ถูกต้อง อยู่บนพื้นฐานเป็นจริง จะช่วยให้บุคคลเกิดความรู้ ความเข้าใจในการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม สร้างความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏ รวมทั้งฝึกทักษะ และปลูกฝังค่านิยมในการที่จะรับผิดชอบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม และคุณภาพของสังคมโดยรวมด้วย

ในการดำเนินการให้ความรู้ทางดำเนินสิ่งแวดล้อมแก่กลุ่มเป้าหมายกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ตาม การมีความรู้ที่ถูกต้อง แม่นยำ เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากความถูกต้องในเนื้อหาสาระ การดำเนินการอย่างมีขั้นตอนและครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ อย่างครบถ้วน ทั้งนี้เพื่อผู้รับจะได้รับความรู้อย่างถูกต้องชัดเจน และมีความเข้าใจต่อเรื่องนั้นอย่างแท้จริง ประโยชน์ก็ตามมา นอกจากจะมีความรู้ ความเข้าใจแล้ว ยังสามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติหรือดำเนินการจัดการกับสภาพแวดล้อมให้คงอยู่ต่อไปอย่างมีคุณภาพนั่นเอง

แนวคิด ทฤษฎี ของความตระหนัก (Awareness)

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good 1975 : 54) ได้ให้ความหมายว่า ความตระหนัก หมายถึง ความรู้สึกที่แสดงถึงการเกิดความรู้ของบุคคล หรือการที่บุคคลแสดงความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ดาโกเบิร์ท ดี รูนส์ (Dagobert D. Runes 1971 : 32) กล่าวถึงความตระหนักอย่างจำกัดว่า ความตระหนักเป็นการกระทำที่เกิดจากความสำนึก

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom 1971 : 38) ได้ให้ความหมายความตระหนักว่า เป็นขั้นต่ำสุดของภาคอารมณ์ และความรู้สึก ความตระหนัก เกือบคล้ายความรู้ ตรงที่ทั้งความรู้และความตระหนัก ไม่เป็นลักษณะของสิ่งเร้า ความตระหนักไม่จำเป็นต้องเน้นปรากฏการณ์ หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความตระหนักจะเกิดขึ้น เมื่อมีสิ่งเร้าให้เกิดความตระหนัก

เบนจามิน ปีวอลแมน (Wolman, 1973 : 38) ได้กล่าวถึงความหมายของความตระหนักไว้ว่า เป็นภาวะการณ์ที่บุคคลเข้าใจ หรือสำนึกถึงบางสิ่งบางอย่างของเหตุ

การณ์ ประสบการณ์ หรือวัตถุสิ่งของ

ประกาศเฝ้า สุวรรณ (2526 : 20) กล่าวว่า ความตระหนัก หมายถึง การที่บุคคลถูกคิดได้ หรือการเกิดขึ้นในความรู้สึกว่ามีสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์หนึ่ง หรือสถานการณ์ ซึ่ง การรู้สึกว่ามี หรือการได้ถูกคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งนี้ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตใจแต่ไม่ได้ แสดงว่า บุคคลนั้นสามารถจำได้ หรือระลึกได้ถึงลักษณะบางอย่างของสิ่งนั้น

จากความหมายของความตระหนักที่ได้กล่าวมา พอสรุปได้ว่า ความตระหนัก หมายถึง ความสำนึก ซึ่งเป็นสภาวะทางจิตที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด และความปรารถนา ต่าง ๆ เกิดจากการรับรู้ และความสำนึก เป็นสภาวะที่บุคคลได้รับรู้มาก่อน

เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นจึงเกิดความตระหนักขึ้น สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ความตระหนัก หมายถึง ลักษณะอาการของการรับรู้ คิดได้ รู้สำนึกถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม และความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร

ความสำคัญของการมีความตระหนักต่อการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

การส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพ และดำรงอยู่นั้น นอกจากกระบวนการให้ความรู้ ความเข้าใจดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น การปลูกฝัง หรือพัฒนาความรู้สึก ขาบซึ่งต่อสิ่งแวดล้อม ในทางที่ถูกต้อง นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอีกประการเช่นกัน เมื่อบุคคลมี พฤติกรรมส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแล้ว การทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมก็จะลดน้อยลง

การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านความรู้สึก อารมณ์นั้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของแต่ละบุคคล ดังนั้น การปลูกฝังในเรื่องความรู้สึก อารมณ์ จึงเป็นสิ่งที่ต้อง พยายามสอดแทรกในทุกเวลา ทุกโอกาสเท่าที่จะทำได้ แม้ว่าพฤติกรรมนี้ จะไม่เห็นผลในทันทีทันใดก็ตาม ในกาลข้างหน้าถ้าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นไปตามที่มุ่งหวังก็จะเป็นการส่งเสริม

และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพทางหนึ่ง ซึ่งจะบังเกิดผลดีต่อสภาพแวดล้อมโดยส่วนรวมต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับความตระหนัก

จากความหมายของความรู้ และความตระหนักที่นักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังกล่าวมาแล้วในตอนต้น จะพบว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดจากข้อเท็จจริง ประสบการณ์ การสัมผัส และการใช้จิตไตร่ตรองคิดหาเหตุผล แต่ความตระหนักเป็นเรื่องของการได้สัมผัสจากสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม การใช้จิตไตร่ตรองแล้วจึงเกิดความสำนึกต่อปรากฏการณ์หรือสถานการณ์นั้น ๆ ขึ้น ความตระหนักจะไม่เกี่ยวข้องกับการจำ เพียงแต่รู้สึกว่ามีสิ่งนั้นอยู่ จำแนก และรับรู้ลักษณะของสิ่งของนั้น ๆ เป็นสิ่งเร้าออกมาว่ามีลักษณะเป็นเช่นไรหรืออาจจะกล่าวโดยสรุปแล้วความรู้หรือการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักนั่นเอง

ดังนั้น ความรู้และความตระหนัก จึงมีความสัมพันธ์กัน อย่างไรก็ตามก็ตีสรุปได้ว่า ความรู้และความตระหนักต่างก็เกี่ยวข้องกับการสัมผัส และการใช้จิตไตร่ตรองทั้งสิ้น โดยความรู้เป็นเรื่องของข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ ฯลฯ ซึ่งได้จากการสังเกต และรับรู้ที่ต้องอาศัยเวลา ส่วนความตระหนัก เป็นเรื่องของความรู้สึก ที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตที่ไม่เน้นความสามารถในการจำระลึกได้ อย่างไรก็ตาม การที่จะเกิดความตระหนักขึ้นมาได้นั้นก็ต้องผ่านการมีความรู้มาก่อนเป็นเบื้องต้น

แนวคิด ทฤษฎี การมีส่วนร่วม (Participation)

วิลเลียม เออร์วิน (William Erwin 1976 : 138) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วม เกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และสนับสนุนติดตามผลการ

ปฏิบัติงานขององค์การ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ไพโรจน์ เดชะรินทร์ (2527 : 6-7) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญของ นโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งส่วนบุคคล ชุมชน สมาคม และองค์การ อาสาสมัคร รูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน

Rousseau (อ้างใน บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์ 2535) ได้เขียนทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (A Participation Theory of Democracy) ไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ที่สำคัญคือ จะต้องไม่มีใครเป็นนายใคร หรือเป็นนายแห่งชีวิตใคร
2. กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และความสามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความตระหนัก รับรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ 2527 : 183) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทั้งทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย ซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการ คือ

1. ความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจ และความห่วงกังวลของบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกันของ

ส่วนรวม

2. ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ลงมือกระทำร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

การมีส่วนร่วม เป็นได้ทั้งวิธีการซึ่งนำไปสู่การพัฒนา และเป็นเป้าหมายของการพัฒนา กล่าวคือ การมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ขาดไม่ได้ในการที่จะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนา

ในการวิจัยครั้งนี้ การมีส่วนร่วมจึงหมายถึง การที่ประชาชนได้ให้ความร่วมมือ และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ไม่เกิดพิษภัยต่อส่วนรวม ดำรงไว้ซึ่งสภาพเดิมของสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสถานที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่มีอยู่ รวมทั้งหาทางป้องกัน และกำจัดมลภาวะหรือสิ่งแวดล้อมเป็นพิษมิให้เกิดขึ้นหรือลุกลามขยายต่อไป

4. แนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (อ้างใน อารยา สุพุทธมงคล 2535 : 23) ได้นิยามสิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง สภาพธรรมชาติของดิน น้ำ และบรรยากาศ รวมทั้งพืชและสัตว์ ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิต ทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้นคือสิ่งใด ๆ ที่เกิดขึ้นและมีผลต่อความเป็นอยู่ และสังคมแห่งสภาพธรรมชาติ และทรัพยากร ไม่ว่าผลนี้จะเกิดจากการกระทำของมนุษย์ หรือปัจจัยอื่น

สุรพล สุคารา (อ้างใน อารยา ศุพุทธมงคล 2535 : 23) ให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อมว่า คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มองเห็นและไม่สามารถมองเห็นได้ (ชนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ)

ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์ (2530 : 1) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อมตัวมนุษย์อยู่ ทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต ซึ่งมิได้มีแต่สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งมีทั้งสิ่งแวดล้อมทางด้านชีวกายภาพ (Biophysical Environment) และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Sociocultural Environment)

จากความหมายของสิ่งแวดล้อมที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้ความหมายไว้ พอจะสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ทั้งที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่เองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ซึ่งล้วนมีอิทธิพลต่อการอาศัยดำรงชีวิตของมนุษย์

สิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่แวดล้อมตัวมนุษย์อยู่ เป็นทั้งสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต เช่น ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ สัตว์ป่า ฯลฯ

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ อาจเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ หรือไม่สามารถมองเห็นได้ อาจแบ่งย่อยได้ 2 ประเภท คือ

2.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ใช้ความรู้ ความสามารถสร้างขึ้นมา เช่น อาคารบ้านเรือน รถยนต์ ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์สร้างสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ โดยขาดการศึกษาถึงความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นมา

จะเข้าไปรบกวนสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในที่ของมันได้

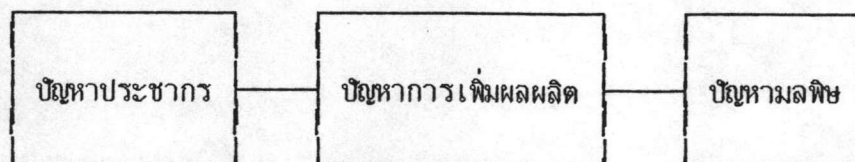
2.2 สิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีตัวตน ไม่มีรูปร่าง เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา กฎระเบียบต่าง ๆ

ปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Problems)

สาเหตุกว้าง ๆ ของปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่สำคัญได้แก่ การเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วของประชากรมนุษย์ การขยายตัวของเมืองและการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการเพิ่มผลผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สุรภี วิจารณ์อารยานนท์ 2532 : 12-13)

1. การเพิ่มจำนวนประชาชนย่อม หมายถึง ความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนมีการบุกรุกทำลายป่าอันควรสงวนไว้ ความต้องการในการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เช่น น้ำ อากาศ แร่ธาตุ พลังงาน ในปัจจุบันขาดการวางแผนการใช้อย่างมีประสิทธิภาพจนเกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป และอาจเกิดผลเสียหายร้ายแรงในอนาคต

ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน ปัญหาการเพิ่มผลผลิต และปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมอาจแสดงได้ดังแผนภูมิดังนี้

2. การขยายตัวของเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติ การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว และขาดการวางแผนและผังเมืองไว้ล่วงหน้า ทำให้เกิดปัญหา เช่น การใช้ที่ดินอย่างไม่เป็นระเบียบแบบแผน ปัญหาการจราจร การขาดแคลนทางด้านสาธารณสุขโรค และการบริการรวมทั้งสถานพักผ่อนหย่อนใจ อันแสดงถึงความเสื่อมโทรมทั้งกายภาพ สังคม และคุณภาพชีวิตของคนในเมืองลงทุกขณะ นอกจากนั้นแล้วยังมีการขยายตัวทางอุตสาหกรรมเกิดขึ้นด้วย ซึ่งถ้าหากขาดการวางแผนหรือควบคุมที่ดีพอย่อมก่อให้เกิดปัญหาน้ำเสีย อากาศเสีย รวมทั้งสารพิษที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยออกมาทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชากรด้วย

3. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทางด้านการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของคุณภาพดิน และอาจแพร่กระจายตัวลงสู่แม่น้ำ ลำคลอง จนเป็นสาเหตุของน้ำเสีย และสารพิษตกค้างในอาหารและผลิตผลทางการเกษตร ส่วนทางด้านอุตสาหกรรมสารบางอย่างที่ใช้ในการผลิต เช่น ปรอท ตะกั่ว แคดเมียม สารหนู และอื่น ๆ เป็นพิษร้ายแรงต่อสุขภาพอนามัยของผู้ประกอบอาชีพโดยตรง และต่อประชาชนทั่วไปโดยผ่านทางโซ่อาหารทั้งทางตรงและทางอ้อม

สิ่งแวดล้อมกับการอนุรักษ์

ได้มีผู้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

นิวัติ เรืองพานิช (2528 : 14) กล่าวว่า "การอนุรักษ์" หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลานานที่สุด ทั้งนี้ต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน

จิระ จินตอนุล (2530 : 18) กล่าวว่า "การอนุรักษ์" หมายถึง การใช้
 สิ่งที่มีอยู่อย่างเหมาะสม และก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุดตลอดไป

Allen (1959 : 3) กล่าวว่า "การอนุรักษ์" หมายถึง การรู้จักใช้
 ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนให้มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้จะต้อง
 สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลอว์เรนซ์ เจ.แซคเคอร์ (Lawrence J. Zecher, 1974) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่
 ส่งผลต่อความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้น 11 โดยสุ่มกลุ่มนักเรียนจำนวน 463 คน จาก
 โรงเรียน 6 แห่งมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง และเก็บข้อมูลด้วย Syracuse Environmental
 Awareness Test แบบ 60 ผลปรากฏว่า เพศ ขนาดครอบครัว การอ่านวารสารและหนังสือ
 พิมพ์ การได้ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และภูมิฐานะของนักเรียน เป็นปัจจัยที่ทำ
 ให้เกิดความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม จากการเปรียบเทียบคะแนนพบว่า นักเรียนชายมีคะแนนเฉลี่ยสูง
 กว่านักเรียนหญิง เด็กจากครอบครัวเล็กมีคะแนนสูงกว่าเด็กจากครอบครัวใหญ่ และเด็กที่อ่าน
 หนังสือพิมพ์ตั้งแต่ 3 ฉบับขึ้นไป มีคะแนนสูงกว่าเด็กที่อ่านหนังสือพิมพ์จำนวนน้อยกว่านั้น

รูบิน (Rubin, 1979) ได้เสนอผลของการวิจัยที่สนับสนุนทฤษฎีการใช้สื่อ เพื่อ
 ประโยชน์ และความพึงพอใจสนองความต้องการของผู้ใช้สื่อ โดยเฉพาะการใช้สื่อโทรทัศน์ พบ
 ว่าการดูโทรทัศน์รายการต่าง ๆ ในหมู่ผู้ชมสูงอายุ มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความตั้งใจ ที่จะ
 ได้รับประโยชน์ในแง่ต่าง ๆ จากโทรทัศน์ เช่น ผู้ที่มีความตั้งใจจะติดตามข่าวสารการเมือง จะ
 เลือกดูรายการที่เสนอสาระต่าง ๆ มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ และยังพบความสัมพันธ์ในทางลบ

ระหว่างผู้ที่มีความตั้งใจจะใช้สื่อในการฆ่าเวลา กับการดูรายการข่าวโทรทัศน์ด้วย

แคลปเปอร์ (Klapper, 1960) ได้ศึกษาและสรุปการวิจัยที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับผลหรืออิทธิพลของการสื่อสารมวลชน และสรุปให้เห็นถึงความสามารถของการสื่อสารมวลชนในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลว่า โดยปกติ การสื่อสารมวลชนไม่ใช่สาเหตุที่สำคัญเพียงประการเดียวที่ทำให้เกิดผลในผู้รับสาร แต่จะทำหน้าที่ร่วมกันหรือผ่านปัจจัยและอิทธิพลที่เป็นตัวกลางอื่น ๆ มากกว่า และประสิทธิภาพของการสื่อสารมวลชนขึ้นอยู่กับลักษณะต่างๆ ของสื่อสาร แหล่งสาร หรือสถานการณ์ของการสื่อสาร

ศิริชัย ศิริภายะ (2525) ศึกษาเรื่องบทบาทของสื่อมวลชน เพื่อการพัฒนาในเขตเมืองปทุมธานีในเขตคลองหลวง ัญบุรี พบว่า การเปิดรับต่อสื่อมวลชน ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของค่านิยมสมัยใหม่ ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง และระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจของประชาชน

วันพร ผลาวลัย (2528) ศึกษาความรู้ ความตระหนัก ของครูมัธยมศึกษาในเรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาชายฝั่งตะวันออก พบว่า ครูมัธยมศึกษา มีความรู้เรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกในระดับปานกลาง แต่มีความตระหนักต่อปัญหา และผลกระทบสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสูง

จินตนา เลิศทวีสินธุ์ (2528) ศึกษาความรู้ ความตระหนัก และการปฏิบัติของตำรวจจราจร เพื่อป้องกันอันตรายจากมลพิษทางอากาศ และเสียงในกรุงเทพมหานคร พบว่าตำรวจจราจร มีความรู้เกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ และเสียงในระดับปานกลาง แต่มีความตระหนักต่อมลพิษทางอากาศ และเสียงโดยเฉลี่ยในระดับค่อนข้างสูง สำหรับความรู้ และความ

ตระหนักของตำรวจเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ และเสียงมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

เสนห์ พบพาน (2528) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชนอำเภอนครหลวง โดยศึกษากรณีกิจการอุตสาหกรรมในเขตเกษตรกรรมพบว่า ประชาชนมีความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง การเปิดรับสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมใน ส่วนรวม ส่วนอายุ ระยะเวลาที่อยู่ชุมชน และการเข้าถึงสื่อบุคคล มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวม

เสรี วงศ์มณฑา (2531) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมต่อความรุนแรงของเยาวชนกับพฤติกรรมการดูโทรทัศน์ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 895 คน พบว่า รายการโทรทัศน์ที่เยาวชนไทยนิยม ชื่นชอบมากที่สุด คือ ดลกขบขัน ละคร หรือภาพยนตร์ไทย และเงิน ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา เยาวชนไทยนิยมละครหรือภาพยนตร์ไทย ประเภทชีวิตและคุณธรรม

วิภา ลอยกุลวัฒน์ (2532) ศึกษาความรู้ และความตระหนัก ของผู้ขับขีรถจักรยานยนต์ ในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับมลพิษทางเสียงพบว่า ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์มีความรู้เกี่ยวกับมลพิษทางเสียงในระดับปานกลาง และพบว่า ปัจจัยความสนใจข่าวสารมลพิษทางเสียง ก่อให้เกิดการผันแปรในความรู้ เรื่องมลพิษทางเสียงอย่างมีนัยสำคัญ ความรู้และความตระหนักของ ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์ เกี่ยวกับมลพิษทางเสียง มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

บุญลือ ศษเสนีย์ (2532) ได้ศึกษาความรู้ และความตระหนักของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเล ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะ

เสมีด จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับสูง โดยผู้ประกอบอาชีพหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะมีความรู้มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพหลักไม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และประชาชนที่มีการศึกษาสูง มีความตระหนักรู้มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการรับข่าวสารในระดับปานกลาง

ต้องฤดี ปุณณกันต์ (2533) ศึกษาการเปิดรับการสื่อสารกับการพัฒนาความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมของประชาชน ตามโครงการขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ความรู้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อโครงการขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน ส่วนทัศนคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการไป-ไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่ความรู้ ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการไป-ไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ประภาพรรม อุ่อบ (2529) ได้ศึกษาเรื่อง "ผลของการโฆษณาทางโทรทัศน์ เรื่องดาวพิเศษ ที่มีผลต่อพฤติกรรมการทิ้งขยะของนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น พบว่า นักเรียนที่ได้ดูโฆษณาชุดนี้ติดต่อกันทุกวัน วันละ 1 ครั้ง เป็นเวลา 1 สัปดาห์ มีพฤติกรรมการทิ้งขยะลงในถังขยะทุกครั้งที่ทำานขม แสดงว่า การโฆษณาทางโทรทัศน์ เรื่อง "ดาวพิเศษ" มีผลต่อพฤติกรรมการทิ้งขยะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น

วรรณา เจือรัตนศิริกุล (2531) ได้ศึกษาถึงอิทธิพลของรายการโทรทัศน์ที่มีต่อความตระหนักในการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ระดับการศึกษาตั้งแต่ ปริญญาตรีขึ้นไปมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความตระหนักในการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการรับชมข่าวสาร และรายการส่งเสริมความรู้ทั่วไป มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความตระหนักในการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่การรับชมรายการที่ส่งเสริมความรู้ทางสิ่งแวดล้อม ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักในการส่งเสริมและ

รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ไศลทิพย์ จารุภูมิ (2535) ทำการศึกษาเรื่องความพึงพอใจที่ได้รับจากละครโทรทัศน์ จากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความตั้งใจมากที่จะดูละครโทรทัศน์ ความพึงพอใจหลักที่ได้รับจากละครโทรทัศน์ คือความสนุกสนาน เพลิดเพลิน จากเนื้อเรื่อง ดารา ฉาก และเครื่องแต่งกาย การผ่อนคลาย หรือหลีกเลี่ยงจากความเครียดในปัญหาชีวิตประจำวัน

อารยา ศุภทวมงคล (2535) ได้ศึกษาเรื่อง "พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารโฆษณาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทางสื่อโทรทัศน์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร" พบว่า ประชาชนในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ ทราบบางส่วนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากโทรทัศน์โดยเปิดรับด้วยความถี่บ่อยครั้ง ประชาชนที่เปิดรับ และสนใจโฆษณาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะมีความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม และมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการแก้ไข ป้องกัน และรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม

บุษบา ภูสฎล (2535) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความถี่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

พฤติกรรมกรเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ
การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

สุวรรณีย์ วงศ์วัฒนา (2536) ได้ศึกษาเรื่องพฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารกับ
ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ จังหวัดพิษณุ
โลก พบว่า พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย